

DEN FÖRSKRÄCKLIGA OLYCKAN PÅ VÄRMELN 21 SEPTEMBER 1792

Det blev ett hårt slag för bygden, den olycksaliga fredagen 21 september 1792. Allt hade ju börjat så bra och trevligt. Resa med kyrkbåten från Värmskog upp till Edane Marknad. Ett livligt utbyte av varor förekom och ibland betalades det även med kontanta pengar. Vid middagstid fredagen 21 september var återresan mot Värmskog planerad att påbörjas. Båten var rymlig och kunde ta 30–40 personer. Nu var 23 personer ombord. Av dessa var 11 manfolk, 12 kvinnfolk, däribland två barn.

Efter knappa tre kilometers rodd drabbades sällskapet av hårt väder. Det blåste upp till storm. Till skillnad från de andra båtarna hade kyrkbåten från Värmskog inte hållit sig utefter land, utan var mitt ute i sjön. Kyrkbåten, med sitt låga fribord, blev hårt ansatt av elementens raseri och vågor slog in över relingen. Båten kantrade!

13 personer lyckades klamra sig fast vid vraket – men bara för en kort stund, för båten slog runt en andra gång. Nu var det bara fem personer, som i dödsångest grep tag i båtens köl och höll sig fast. En äldre kvinna, som hade klarat sig kvar efter första kantringen, hade tappat taget men fått tag på någon vrakdel, kanske en åra som hon lade sina armar över, och drev allt längre från båten. Hennes dotter och måg såg maktlösa hur hon drev allt längre från båten för att slutligen förlora greppet om vrakdelen och försvinna under ytan.

Med fara för sina egna liv begav sig några män från östra sidan av sjön ut i en småbåt för att undsätta de nödställda – och så blev de fem överlevarna räddade och kunde berätta om olyckan.

Den 4 oktober samlades socknens folk vid kyrkan i Värmskog under jämmer och gråt. Kropparna efter 17 av de 18 omkomna hade, under stor möda, bärgats dagarna efter den förskräckliga olyckan. Pastor Petrus Högwall var officiant vid begravningen och fick tillfälle att prata med såväl överlevande som efterlevande släkt och vänner. Kvarlevor efter den artonde personen hittades först nio år senare, då en stövel, som innehöll skelettdelar återfanns i närheten av olycksplatsen – och man kunde identifiera att stöveln hade tillhört just den saknade. De få kvarlevorna efter denne kunde nu begravas på kyrkogården – liksom övriga offer för olyckan skedde begravning i en omärkt grav söder om kyrkan – det var den gängse seden vid denna tid.

Berättelsen om denna händelse har, i lätt varierad form, gått vidare i muntlig tradition i min släkt. Men riktigt levande för mig blev berättelsen, när jag hittade Petrus Högwalls egen berättelse om olyckan. Han nedtecknade allt dagen efter begravningen och hans berättelse publicerades i "Inrikes Tidningar" måndagen 12 november samma år. Och tänk – denna svåra olycka har i och för sig inte gått helt obemärkt förbi, men ändå behandlats på tämligen undanskymd plats. Prästen Isak Stake berättade om den, mer i förbifarten, i sin bok "Värmskog socken i äldre och nyare tid" som utkom för mer än 100 år sedan. Ingrid Johanson gav den en tydligare plats i sin bok "Bilder af Värmskog" från början av 1990-talet.

Och idag är det 230 år sedan denna svåra katastrof inträffade. En av de mest fatala insjöolyckorna som finns dokumenterade i den svenska historien. Jag har grävt och letat och olyckor av större omfattning på svenska insjöar har kunnat räknas på ena handens fingrar.

- 24/10 1940 Armasjärvi: En överlastad färja med c 100 beredskaps soldater kapsejsar och 46 personer omkommer

- 28/4 1828 St. Hammarsundet, Vättern: en färja kapsejsar på väg från en marknad varvid 25 personer omkommer

- 19/11 1918 Vättern: Passagerarfartyget "Per Brahe" förliser. I olyckan omkommer 24 personer – bl. a konstnären John Bauer och hans familj

Uppgifterna gör inte anspråk på att vara kompletta men de ger ändå en uppfattning om digniteten. Den här i Värmland så välkända olyckan 1897 med båten "Freja af Fryken" krävde 11 dödsoffer, men är betydligt mer känd.

Där, i Värmelns vågor, slutade min farfars farfars farmor, den 65-åriga Anneka Nilsdotter sina dagar. Hennes dotter, Catrina Jansdotter, och måg, Anders Nilsson, följde hennes kamp för överlevnad, medan de i dödsångest själva klamrade sig fast vid den förlista båtens köl. Och min farfars farmors morbror, Anders Bryntesson, var den vars kvarlevor hittades först nio år efter olyckan.

Kanske inte så underligt att berättelsen om den förskräckliga olyckan, vilken vandrat i min släkt som muntlig tradition, har gripit mig alldeles speciellt.

Det har sålunda gått 230 år – och nu på söndag den 25 september klockan 15 invigs ett minnesmärke över denna för bygden så dramatiska händelse. Det sker vid Värmskogs kyrka i samband med gudstjänsten. Så får de arton, vilka drunknade i öppen sjö – som det står i kyrkoboken – sin minnesplats vid socknens kyrka.

Text och bild 2022-09-21: Anders Borgström

